

НАУКОВА ПРОГРАМА ЖУРНАЛУ «ГАЛИЧИНА: ЛІТЕРАТУРА І КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ»

SCIENTIFIC PROGRAM OF THE JOURNAL «GALICIA: CULTURAL AND HISTORICAL»

Український історичний край Галичина постав у географічному просторі, віддавна заселеному протоукраїнськими слов'янськими племенами. Осереддя власне галицького простору творила долина верхньої течії ріки Дністер, рівнинні землі Опілля та смуга Північно-Східних Карпат, українські Бескиди. Урбаністичним центром цього простору стало князівське місто Галич, яке у XII століття сягнуло піку свого розвитку й дало назву цілому краєві, утворивши в ньому єдину державу – Галицьке князівство.

У вимірах етнології Галичина постала на основі етнічних і культурних традицій фракійського етносу (історичних карпів), кельтських цивілізаційних впливів та венедів-слов'ян, які врешті етнічно перемогли, цілковито асимілювавши фракійський і кельтський субстрати. Очевидно, від кельтського кореня *gaell-* і походить спочатку назва поселення – міста Галич, – а згодом і назва цілого краю. Первинно назва *Galicia* поширилася через латиномовні історичні джерела й стала згодом нормативною.

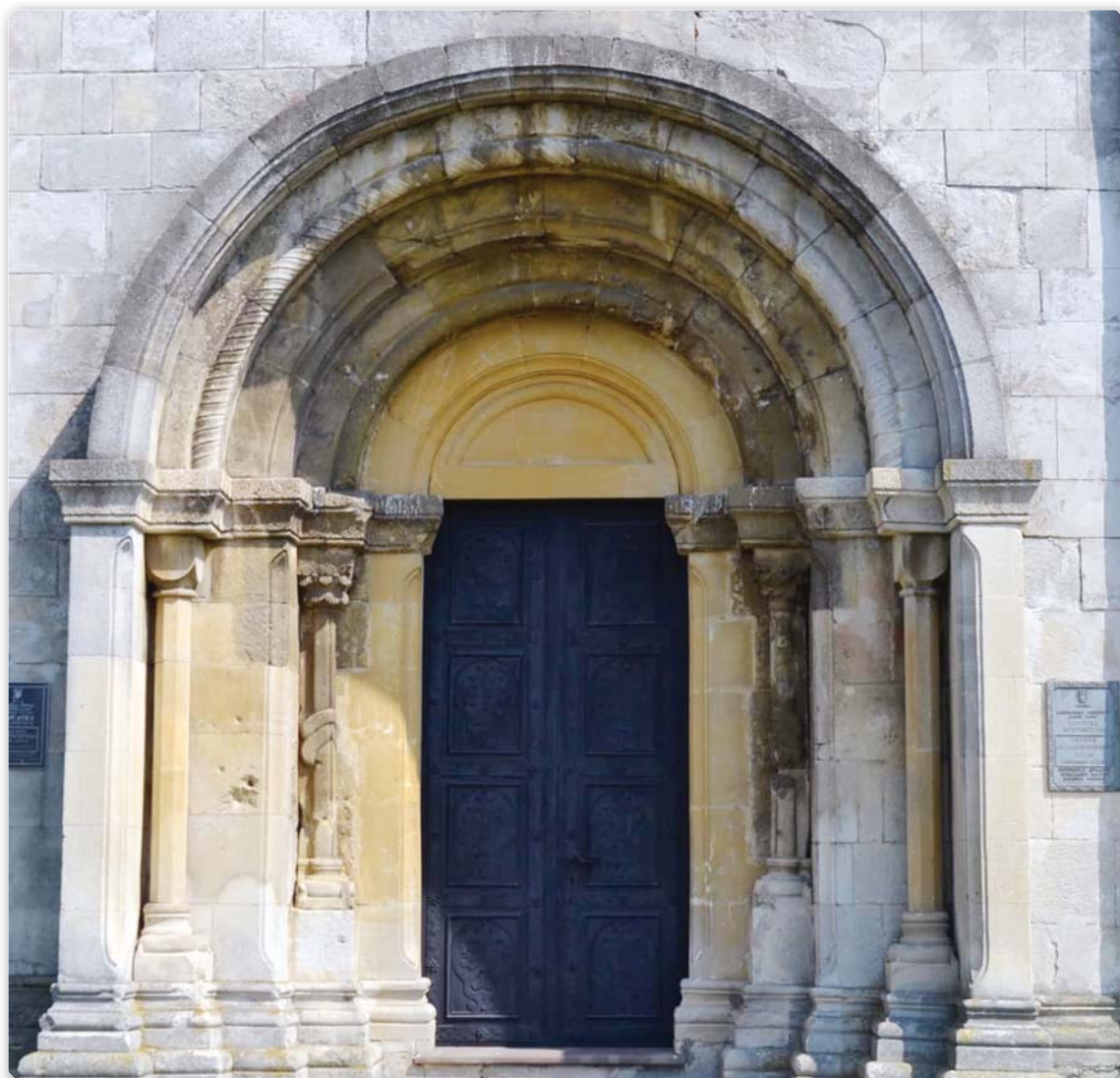
Український варіант назви краю – Галичина – утвердився тільки в середині XIX століття.

У добу Середньовіччя на території історичної Галичини існувало три значні руські князівства: Перемишльське, Звенигородське й Тереховельське, в яких правила династія Рюриковичів-Ростиславичів – відповідно князі Рюрик, Володар і Василько. Ці князівства були спадкоємцями гіпотетичної слов'янської протодержави Велика Хорватія, яка існувала в VIII – X століттях і про яку залишилися тільки дотичні історичні відомості (див. дослідження Леонтія Войтовича «Прикарпаття в другій половині I тисячоліття н. е.: найдавніші князівства»: у кн.: Войтович Л. Галицько-волинські етюди. Біла Церква, 2011. С. 10–46). Очевидно, місто Перемишль було видатним центром цієї протодержави, оскільки в різних джерелах воно фігурує як дуже давнє й значуще. Видатний український історик Степан Томашівський справедливо вважав, що зміцнення династії Ростиславичів, яке завершилося у 1084 р.,

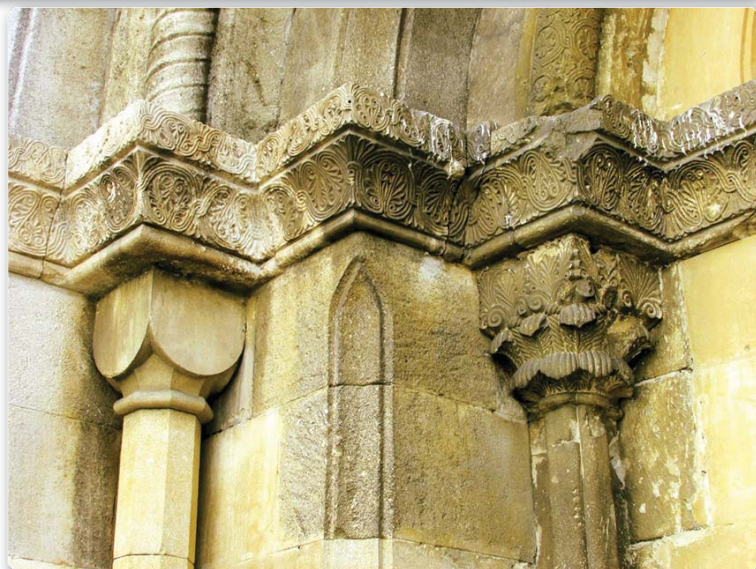
на західних руських землях було не так виявом «сепаратизму» від державної традиції Києва, як волею до консолідації макрорегіону Північно-Східних Карпат як *етнічно руського* та захисту його від постійного тиску поляків (див. статтю С.Томашівського «Пам'яті творців галицької державности (1124 – 1924)», ж. «Стара Україна», № 12-13). Коли 1144 року, за князя Володимирка Володаревича ці князівства об'єдналися в одну державу зі столицею в Галичі, то це місто невдовзі розвинулося у значний, імпазантний урбаністичний центр на березі Дністра, з широкими торгівельними зв'язками, з міжнародним значенням. У такому «форматі» держава західних українців почала відігравати вагомий геополітичну роль в Центральній-Східній Європі: її впливи через соціальні зв'язки сягали глибин Польського й Угорського королівств, через активну колонізацію на південь, в долину Дністра – в степову зону Причорномор'я та історичну Бессарабію-Молдаву – галицька дипломатія увійшла в тісні стосунки із Візантією, а через династичні зв'язки – охоплювали майже весь простір Русі. Сам Галич перетворився на величне місто, значний релігійний і культурний центр. Тому не випадково після монгольської навали саме у Галичі була відновлена митрополія руської Церкви (1302) і місто стало символом руської ідентичності в прикарпатській геокультурній зоні.

Після об'єднання з Волинським князівством (1199) ця держава стала ще потужнішою і впливовішою. Незабаром, в умовах монгольської навали Галицько-Волинське князівство перетворилося на головний історичний і культурний «плацдарм» для формування української нації, самобутності української мови й культури й виокремлення їх із всеруського простору. Цю тезу найпереконливіше обґрунтовував український історик Степан Томашівський (див. його студію «Галичина: політично-історичний нарис», яку ми теж подаємо в цьому числі журналу).

Втрата державної незалежності й прилучення західноруських земель до Польської корони у середині XIV століття обумовила початок другого етапу формування галицької ментальної та мовно-культурної самобутності, оскільки терени між Перемишлем і Кам'янцем-Подільським, між Белзом і Коломиєю виявилися упродовж кількох віків відмежованими від решти українських земель, які в другій половині XIV ст. перейшли під владу Литви. Водночас це був період, коли започаткувалися процеси соціального синтезу та взаємної асиміляції між власне галицькими землями (Лемківщина, Надсяння, Підгір'я, Бойківщина, Розточчя, Опілля, Західне Поділля, Покуття й Гуцульщина) із волинськими територіями, переважно колишнього Белзького князівства. Протягом XV – XVIII ст. сукупно ці землі творили Руське, Белзьке й Подільське

*Портал храму
Св. Пантелеймона (Галич)*

*Пілястри храму
Св. Пантелеймона (Галич)*

воєводства, які зберігали свою са-
мобутність у складі Польської дер-
жави й відігравали в ній помітну
роль, особливо Руське з центром
у Львові, яке завжди мало вели-
ке представництво у польському
сеймі. Проте паралельно тривала
й польська асиміляція галицьких
руських еліт і була вона дошкуль-
ною, а в XVIII стала загрозливо
смертельною.

У 1772 році внаслідок поділу
Речі Посполитої з боку Пруссії, Росії
й Австрії, головні терени трьох
західноукраїнських воєводств –
Руського, Белзького й Поділь-
ського (без Кам'янця-Подільсько-
го) увійшли до складу Австрій-
ської держави. 1773 року на їхній
основі був утворений окремий
край «Королівство Галіції і Лодо-
мерії», до якого, правда, були до-
лучені великі польські етнічні те-
рени історичної Малопольщі між
Краковом і Перемишлем. У такий
спосіб австрійська адміністра-
ція прагнула ніби урівноважити
польський, явно сильніший, та
руський (український) чинники в
межах своєї держави й окремого
краю. Так почався третій, дуже
виразний етап творення галиць-
кої етнопсихологічної та культур-
ної самобутності й асиміляції в
одну субетнічну цілість мешкан-
ців долини Верхнього Дністра й
Південної Волині.

Головною суспільно-політич-
ною та культурною проблемою
краю «Королівство Галіції й Лодо-
мерії» на наступні 100 років стало
національне змушнення й само-

бутнє утвердження його мешкан-
ців-русинів, які отримали в нових
суспільно-історичних умовах пер-
спективу національних змагань
й можливість творення модерної
національної ідентичності у різ-
номанітних взаємозв'язках із русь-
ко-українським світом у межах
Російської імперії, тобто в Наддні-
пряниці. Це був великою мірою
драматичний процес безнастан-
них змагань і викликів: зубожін-
ня русинів, недостатність націо-
нальної еліти, поруйнований стан
культури, втрата унормованої пи-
семної мови, цивілізаційна відста-
лість, виклики з боку *рутенства* як
форми національного каліцтва й
ретроградства, й *москвофільства*
як форми національного ренегат-
ства, а також загроз полонізації.

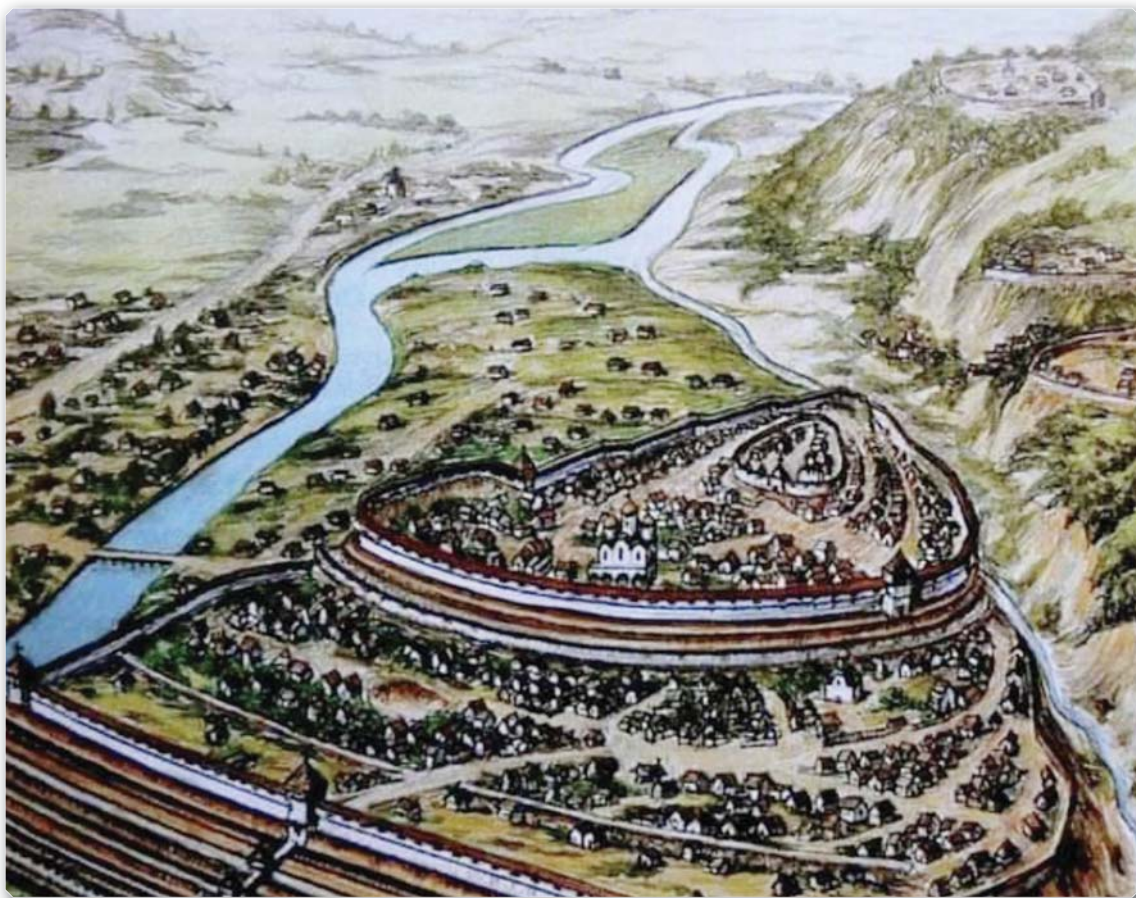
До кінця XIX ст. цей процес на-
ціональної боротьби завершився
значним успіхом – фактом творен-
ня «Галицького П'ємонту» – тобто
українського культурного простору
в межах Австро-Угорської мо-
нархії, в якому були забезпечені
основні політичні, соціальні, пра-
вові, освітні, пресові передумови
для вільного розвитку української
ідентичності й мови. Апогеєм цьо-
го процесу стало утворення Захід-
ноукраїнської Народної Республі-
ки як незалежної держави (1918)
на теренах східної частини колиш-
нього краю «Галіція і Лодомерія».

Наступний період історії –
міжвоєнна доба – став для Гали-
чини і більш драматичним через
польсько-українське протистоян-
ня в межах нової Польської держа-

ви, і успішнішим для розвитку культури через засвоєння головних принципів модернізації. Галицька українська культура вибухнула тоді неймовірним феєрверком стилів, талантів, ідей, форм, настроїв та осягнень. Галицьке політичне життя завирувало особливою силою емоцій та протиборств, які народили велетенську хвилю героїки, що продвигтіла крізь криваву добу Другої світової війни. Так відбувся четвертий етап ствердження галицького «Я».

У період советської окупації Галичина у складі Советського Союзу зберегла високий рівень україн-

ської національної ідентичности, що перетворило її на гігантський «генератор національної ідентичности» для всієї України, яка перед тим була брутално зрусіфікована в рамках сталінської тоталітарної політики. Причиною цього стало те, що край не зазнав тотальної русифікації, яка тривала на Наддніпрянщині принаймні 250 років, тут не відбулося втрати пам'яті й розриву поколінь. Очевидно, що галичанство стало головним фактором у зупиненні того гігантського русифікаторського «цунамі», яке запустила оновлена большевизмом Російська ім-

*Давній Галич (сучасне с. Крилос)
реконструкція М. Трегубової*

перія. Власне, на території трьох галицьких областей – Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської – українська культура й мова цілковито зберегли свої позиції (якщо не брати до уваги двох сотень тисяч переселенців-росіян, які несли російську національну ідентичність) і навіть продемонстрували певну наступальність, піддаючи тихій українізації частину тієї людности, переважно з Наддніпрянщини, яка оселилася в Галичині.

Отже, можемо виокремити такі головні історико-культурні етапи, які, закономірно, переростають у наукові проблеми перспективних досліджень:

1) становлення перших держав і їхніх цивілізаційних основ на території майбутньої Галичини в Середньовіччі (XI – XIII ст.), які породили перші паростки високої руської (української) культури в просторі Верхнього Дністра й Північно-Східних Карпат;

2) формування могутньої і впливової Галицької держави (Галицько-Волинського князівства), яка стала глобальним геополітичним фактором у просторі Середньої і Східної Європи (XIII – XIV ст.) і яка започаткувала процеси українського націєтворення;

3) роль історичної Галичини у формі Руського воєводства в історії і культурі Польської держави, її місце в процесах поширення ренесансних ідей і культури в усьому руському цивілізаційному просторі, у поширенні окцидентальних

впливів, в т. ч. унійної церковної свідомости та культури, братств, мистецьких та літературних стилів тощо (XV – XVII ст.);

4) виокремлення Галичини як автономного краю «Королівство Галиції і Лодомерії» в складі Австрійської держави і зародження процесів творення модерної української культури (кін. XVIII – сер. XIX ст.);

5) становлення «Галицького П'ємонту» й завершення процесу творення модерної української культури в Галичині (межа XIX – XX ст.);

6) українська культура Галичини в складних суспільно-історичних обставинах Другої Речі Посполитої;

7) специфіка розвитку галицької ідентичности в умовах Советського союзу (друга половина XX ст.).

Така концептуалізація наукової проблематики дає змогу чіткіше визначити об'єкти й предмети можливих досліджень під егідою наукового журналу «Галичина: література і культурно-історичні основи». А саме:

– наукова увага має бути звернута насамперед на історію й історіософію, культуру й літературу, ідеологію та націєсофію українського етносу в Галичині, який віками творив живильну основу цього краю;

– проблематика досліджень має ґрунтуватися на міждисциплінарному принципі поєднання теорій та методологій філософії, культурології та літературознавства;

– Галичина при цьому розуміється як феномен українського духу, який тривав від раннього Середньовіччя (етногенез слов'ян і неслов'ян в макрореґіоні Північно-Східних Карпат) до ХХ століття, а не тільки як період існування автономного краю «Галіція і Лодомерія» між 1773-ім і 1918-им роками;

– у поле досліджень не повинна входити історія і культура т. зв. Західної Галичини, тобто переважно етнічно польської території, оскільки ці землі були штучно приєднані в австрійський період до історичної ідеї руської Галичини і введення їхньої проблематики в український науковий дискурс призводить до абсурдних проблем і висновків, наприклад, про те, що у ХІХ ст. українці насильницьки намагалися українізувати етнічно польське населення;

– феномен Галичини мав би досліджуватися на рівні цивілізаційних тенденцій (перетікання ментально-культурних впливів Середньої Європи в Східну і навпаки), геополітичних перехрещень (змагання за Галичину Понтійського, Балтійського, Дунайського та Євразійського геополітичних епіцентрів), літературних взаємовпливів (функціонування у певні періоди в Галичині русько-української як головної і польської та німецької літератур як привнесених у цей простір, а не навпаки, як це часто виходить із польських чи німецьких наукових праць), які витворювали специфічний *середньоєвропейський* ідейно-естетичний феномен.

В усі ці періоди художнє слово було визначальним фактором становлення галицької ідентичності та культури. Водночас треба відзначити, що галицька свідомість розвивалася принаймні кількома мовами: староруською (ХІ – ХVІІІ ст.), новоукраїнською на народній основі (ХІХ – ХХ ст.), латинською (ХV – ХVІІІ ст.), грецькою (кін. ХVІ – ХVІІ ст.), польською (ХVІ – поч. ХХ ст.) та німецькою (ХVІІІ – поч. ХХ ст.), російською у використанні галицьких москвофілів (ХІХ – поч. ХХ ст.). В окремі періоди змагання між літературними мовами набирало ознак протистояння між уживанням літературних мов (польської і української, російської і української, німецької і української). Тому літературна історія Галичини є чудовим матеріалом і об'єктом для розвитку теоретизувань в річищі постколоніальних студій.

У Галичині був створений південно-західний варіант української літературної мови, який ґрунтувався на використанні західних українських діалектів. Увага до нього, наукове пізнання та освоєння – це одне із важливих культурних та академічних завдань сучасного українства.

**Ігор НАБИТОВИЧ,
Олег БАГАН,
Євген НАХЛІК,
Мар'яна КОМАРИЦЯ**

Галицько-Волинська держава у XIII ст.
 З «Енциклопедії історії України».